

Senada Kurtanović

Економски факултет,
Универзитет у Биhaћу,
БиH

✉ senada.kurtanovic@hotmail.com

**SOFTVERSKA PODRŠKA DU PONTOVOM MODELU FLEKSIBILNOG
UPRAVLJANJA PRIMJENOM RAČUNOVODSTVENE POLITIKE OTPISA
POTRAŽIVANJA, SA SVRHOM ISKAZIVANJA ODGOVARAJUĆEG REZULTATA**

**SOFTWARE SUPPORT TO DU PONT'S MODEL OF FLEXIBLE MANAGEMENT OF
APPLICATION OF RECEIVABLES WRITE-OFF ACCOUNTING POLICIES IN ORDER
TO SHOW APPLICABLE REPORTING RESULTS**

Rezime: *Svjesni smo činjenice da mnoga preduzeća u aktivi bilansa stanja vode potraživanja od kupaca koja bi mogla biti realno problematična sa stanovišta njihove naplativosti i na taj način prikazuju nerealnu imovinu. Ovaj problem generiše nelikvidnost prisutnu u velikom broju preduzeća, tako da se u njihovim bilansima stanja vrijednosti ovih potraživanja prenose iz razdoblja u razdoblje bez izgleda da će se od njih ostvariti buduća ekonomska korist. U ovakvim slučajevima neophodno je izvršiti vrijednosno usklađivanje (svođenje na realnu vrijednost koja se očekuje da će biti naplaćena), tj. otpis takvog oblika imovine, smanjivanjem iznosa dobiti obračunskog razdoblja što će nepovoljno uticati na finansijski položaj preduzeća. Cilj ovog rada je da korištenjem ove mogućnosti iskaže realan obračun finansijskog rezultata koji će zadovoljiti različite interese u preduzeću, te da softverski prikaže primjenu računovodstvene politike otpisa potraživanja Du Pontovim sistemom pokazatelja.*

Ključne riječi: *Du Pontov sistem pokazatelja, otpis potraživanja, rizik naplativosti potraživanja, istinita i fer prezentacija finansijskih izvještaja.*

JEL klasifikacija: *M41.*

Summary: *We are aware of the fact that many companies maintain in the assets balance sheet the receivables that could realistically be problematic from the standpoint of their recoverability, thus showing unrealistic property. This problem generates illiquidity that exists in many companies, so their balance sheets transfer these receivables from period to period without any chance that they will realize future economic benefit. In such cases it is necessary to make value adjustment (reducing to the real value which is expected to be charged), that is, the write-off of such form of assets by reducing the amount of profit from the accounting period, which will adversely affect the financial position of the company. The aim of this paper is to show, by use of this opportunity, a realistic calculation of financial results that will meet the diverse interests of the company and to present with a software, the application of receivables write-off accounting policies, using Du Pont's system of indicators.*

Key words: *DuPont system of indicators, subtraction of claims, risk of collectability of claims, true and fair presentation of financial reports*

JEL classification: *M41.*

1. UVOD

U pripremi finansijskih izvještaja najveći je uticaj menadžmenta preduzeća, koji može, izborom različitih računovodstvenih politika, uticati na oblikovanje finansijskog položaja i uspješnosti preduzeća onako kako to odgovara ciljevima preduzeća.

Eventualna promjena računovodstvenih politika i računovodstvenih procjena sadržanih u finansijskim izvještajima provodi se donošenjem odluke uprave (menadžmenta) o promjeni računovodstvene politike i procjene, s tim da se navodi uzrok koji dovodi do ove promjene.

Izborom i eventualnim promjenama računovodstvene politike nastoje se ispuniti ciljevi menadžmenta sa jedne strane i dioničara sa druge strane. Za Du Pontov model upravljanja primjenom računovodstvene politke otpisa potraživanja bitno je odrediti individualne preferencije tj. ciljeve menadžmenta i dioničara, alternativne rezultate koji su posljedica izbora određenih instrumenata računovodstvenih politika kojima se ispunjavaju postavljeni ciljevi.

Najčešća područja primjene računovodstvenih politika – empirijsko istraživanje u BiH su:

- amortizacija,
- zalihe,
- rezerviranja za rizike i troškove,
- priznavanje prihoda i otpis potraživanja i
- ostalo (Kurtanović 2009, 252).

Jednom usvojenu računovodstvenu politiku potrebno je dosljedno primjenjivati. Promjena računovodstvene politike može uslijediti u određenim slučajevima, kao što su: zahtjevi zakona, zahtjevi tijela koje donosi računovodstvene standarde, te ako bi takva izmjena imala za posljedicu realnije iskazivanje pozicija finansijskih izvještaja.

Promjene primijenjene osnovice za mjerenje sredstava ili obaveza predstavlja promjenu računovodstvene politike a ne promjenu računovodstvene procjene. Promjena računovodstvene politike utiče na finansijske izvještaje proteklog, tekućeg i budućeg razdoblja. Novčano izraženi učinak svake promjene treba se dodatno obrazložiti, uz navođenje pozicija na koje se odnose u finansijskim izvještajima. U praksi tržišnih privreda su, inače, najčešći motivi za promjenu računovodstvenih politika povećanje rashoda i gubitaka prethodnog razdoblja, želja da se buduću dobiti i rast prihoda prikažu većim nego što bi to povećanje bilo da se politike nisu mijenjale sa jedne strane, a sa druge strane promjenom računovodstvene politike pokušavaju se smanjiti poreske obaveze odnosno pokušavaju se povećati oslobođanja od plaćanja poreza na teret prošlih gubitaka.

Za razliku od promjene računovodstvene politike promjena računovodstvene procjene se primjenjuje na tekuća i buduća razdoblja. Ako su procjene zasnovane na posljednjim informacijama, one se češće mijenjaju u odnosu na računovodstvene politike, radi prikladnijeg prikazivanja transakcija u finansijskim izvještajima.

Posebnu pažnju u finansijskom izvještaju treba obratiti na promjene računovodstvenih procjena. Korištenje računovodstvenih i računskih procjena bitan je dio sastavljanja finansijskih izvještaja. Procjena je prosuđivanje na osnovu posljednjih raspoloživih pouzdanih informacija. Procjenjivanje je neizbježan i čest postupak u računovodstvu, svojstven neizvjesnosti poslovanja i ne narušava pouzdanost finansijskog izvještavanja.

Procjena pozicija finansijskih izvještaja je osnovno pitanje računovodstvenih politika tj. računovodstvena politika se ostvaruje procjenjivanjem sredstava, obaveza, rashoda i prihoda. Primjena različitih metoda i postupaka imaće za rezultat različite vrijednosti osnovnih elemenata finansijskih izvještaja – sredstava, obaveza, kapitala, prihoda, rashoda i finansijskog rezultata. Zbog toga se prilikom ocjenjivanja finansijskog položaja i uspješnosti poslovanja mora voditi računa o tome koje smo metode i postupke primjenjivali i kako su oni uticali na vrijednosti u finansijskim izvještajima.

Zakonskim propisima i/ili računovodstvenim standardima su dopuštene metode procjene (alternativna rješenja) koje menadžment može odabrati, a koje su dio konceptijskog okvira računovodstva i znače detaljnu razradu polaznih računovodstvenih načela i pretpostavki. Načela predstavljaju kriterije koji se moraju zadovoljiti kod pripremanja i objavljivanja finansijskih izvještaja. Suština računovodstvenih politika je da odabere alternativno rješenje koje najviše odgovara tom preduzeću sa aspekta prinostnog, imovinskog i finansijskog položaja u datim internim i eksternim uslovima privređivanja.

U preduzećima je prisutan problem odabira računovodstvene politike za dokazivanje teza o uticaju na finansijski položaj i uspješnost poslovanja, jer metoda koja je adekvatna za jedno preduzeće ne mora biti adekvatna i za drugo preduzeće. Izbor računovodstvenih politika, a time i instrumenata (principa, metoda, postupaka, mjera i sl.) predstavlja, u najširem smislu te riječi oportunitetno ponašanje nosilaca tih politika tj. šta bi dobili a šta izgubili primjenom računovodstvene politike.

U praksi je veoma teško razlikovati računovodstvenu politiku i računovodstvenu procjenu zbog toga što je njihov odnos povezan, a računovodstvena procjena je potrebna kako bi se politika mogla primijeniti.

U uslovima rastuće ekonomske krize najveći broj preduzeća pronalazi legalne načine da svoje poslovanje prikažu što boljim premještanjem prihoda ili troškova iz jednog perioda u drugi. Neizvjesnost u naplati potraživanja nastaje ako je istekao rok naplate, ako je dužnik duži period nelikvidan.

Cilj ovog rada je da dosljednom primjenom računovodstvene politike otpisa potraživanja iskazaže realan obračun finansijskog rezultata koji će zadovoljiti različite interese dioničara i menadžmenta.

Predmet istraživanja ovog rada je usmjeren na preduzeće (dioničarsko društvo) kao finansijski sistem koji, na bazi pravovremenih i kvalitetnih informacija i signala, nastoji neograničeno u vremenu, odnosno kontinuirano, poslovati uz iskazivanje rezultata poslovanja koji je u skladu sa poslovnim politikom menadžmenta.

2. RAČUNOVODSTENE POLITIKE OTPISA POTRAŽIVANJA

Potraživanja su poseban oblik obrtnih sredstava a predstavljaju očekivanja da će dužnik svoju obavezu izmiriti u ugovorenom roku. Potraživanja su nematerijalni oblik imovine, određena prava koja proizlaze iz poslovnih odnosa i odnose se na buduće prilive novca (Žager et al. 2008, 150). Potraživanjima prethodi razmjena, a u osnovi se dijele na:

- osnovna, koja su rezultat transakcija;
- izvedena, zakonom priznata ili po osnovu ugovora pod određenim uslovima utvrđena.

Sredstvo (imovina) je resurs koji kontrolira subjekt kao rezultat prošlih događaja i od kojeg se očekuje priliv budućih ekonomskih koristi u subjekt (SRRFR FBiH 2006, 774).

Sredstvo se priznaje u finansijskim izvještajima ako u njemu postoji potencijal koji obezbeđuje buduće ekonomske koristi iz kojih će u poslovni subjekat uslijediti priliv novca ili novčanih ekvivalenata. Potraživanja od kupaca su specifičan oblik imovine čijem vrednovanju treba posvetiti posebnu pažnju, kako bi se mogle iskazati istinite i poštene informacije o poslovanju preduzeća. Međunarodni računovodstveni standardi zahtijevaju provjeru potraživanja od kupaca na dan sastavljanja bilansa stanja.

Najčešći pokazatelji vjerovatne nenaplativosti potraživanja su:

- kašnjenje kupca u izmirivanju svoje obaveze,
- nad kupcem je pokrenut postupak stečaja ili likvidacije,
- prilikom usklađivanja potraživanja i obaveza kupac ne priznaje iskazano potraživanje.

S obzirom da jedan od osnovnih računovodstvenih zahtjeva koji proizlazi iz računovodstvenih standarda nalaže iskazivanje imovine po fer vrijednosti, i potraživanja od kupaca potrebno je svesti na fer vrijednost, odnosno evidentirati vrijednosna usklađenja i njihov otpis. Iskazana potraživanja u mnogim bilansima preduzeća u BiH su značajno precijenjena.

Kada preduzeće obavi uslugu, ili isporuči kupcima dobra, obaveza preduzeća je da ispostavi fakturu prema kojoj knjiži potraživanja od kupca, prihod, te odgovarajući PDV. Priznavanje prihoda temelji se na isporuci, neovisno o tome što novac nije primljen, odnosno što dobra i usluge nisu naplaćeni.

Nenaplaćena potraživanja se evidentiraju kao stavka potraživanja od kupaca. Ukoliko potraživanja ne budu naplaćena u dogovorenim rokovima, postaju sumnjiva i sporna. Na kraju obračunskog perioda utvrđuje se iznos sumnjivih i spornih potraživanja, koja se prema procjeni menadžmenta evidentiraju na stavku rashoda.

Procjena se vrši najčešće na osnovu prethodnih iskustava, politike naplate potraživanja (primjenjuje se MRS 36 – umanjenje vrijednosti imovine), što ostavlja prostora za iskazivanje finansijskog rezultata, po želji menadžmenta. Mogućnosti za ovakve malverzacije mogu biti smanjene odredbama propisa o porezu na dobit, u zavisnosti od toga da li se i kada otpis potraživanja priznaje kao porezno dopustiv rashod u poreskom bilansu.

Potraživanja od kupaca su usmena i pismena obećanja kupaca da će platiti kupljenu robu i pružene usluge. Da su potraživanja od kupaca ozbiljan problem, dovoljno govori podatak da ima preduzeća čija su potraživanja veća od njihovog godišnjeg prihoda prikazanog u bilansu uspjeha. Posebno je važno istaći kategoriju potraživanja koja se odnose na preduzeća koja su u stečajnim postupcima (koji karakterišu današnju privredu BiH) i koja imaju karakter rizičnih potraživanja.

Današnju bosanskohercegovačku privredu karakteriše stalno povećanje potraživanja od kupaca i njihova veoma nepovoljna struktura, povećanje naplate sudskim putem nego u ranijim godinama, podnošenje sve više tužbi nadležnim sudskim organima, slaba naplata tuženih potraživanja. Ova potraživanja se početno vrednuju po nominalnoj vrijednosti, a kasnije po neto realizovanoj vrijednosti.

Prodaja na odloženo povećava vjerovatnoću da dio sredstava neće biti naplaćen. Iznos potraživanja koji će postati nenaplativ nije unaprijed poznat, pa vrednovanje nije jednostavno. Ako postoji dokaz o umanjenju vrijednosti potraživanja, potraživanja se ispravljaju na teret rashoda, odnosno, ne ispravljaju se primarno priznati prihod nego se umanjenje priznaje kao rashod razdoblja.

Otpis potraživanja može znatno uticati na finansijski rezultat preduzeća. Potraživanja su nematerijalni oblik imovine, određeno pravo koje proizlazi iz poslovnih odnosa i tiče se budućeg priliva novca. Poznato je da potraživanja mogu nastati po različitim osnovama (potraživanja od povezanih društava, potraživanja od kupaca, potraživanja od zaposlenih, potraživanja od države i drugih institucija, potraživanja za više plaćene poreze itd.), a mogu biti dugoročna i kratkoročna.

Računovodstvenu politiku na području potraživanja predstavimo u radu na najčešćem obliku potraživanja a to je potraživanje od kupaca sa rokom kraćim od jedne godine. Početna evidencija ovog potraživanja bilježi se u skladu sa odredbom vezanom za priznavanje prihoda, a to je temeljna računovodstvena pretpostavka – pretpostavka nastanka poslovnog događaja po kojoj se potraživanje evidentira u momentu realizacije ugovornih odredbi, a to je isporuka robe ili izvršenje usluge.

Za iznos potraživanja očekuje se priliv budućih ekonomskih koristi u novcu ili njegovim ekvivalentima koji su neophodni za nesmetano poslovanje, pa se posebna pažnja posvećuje realnom iskazivanju tih potraživanja. Najčešća metoda procjene umanjenja vrijednosti potraživanja je metoda koja se temelji na analizi starosne strukture salda potraživanja koja utvrđuje umanjenje vrijednosti, tako da podijeli potraživanja u starosne skupine, u zavisnosti od protoka roka od dana dospijeca. Što je potraživanje starije, postotak nenaplativosti je veći.

Za pozicije vrijednosnog usklađivanja posebno su zainteresovani poreski i državni organi, s obzirom na činjenicu da nigdje nije propisano koji iznos potraživanja će biti podvrgnut vrijednosnom usklađivanju. Iako prijedlog usklađivanja ima podlogu u koncepcijskom okviru računovodstvenog izvještavanja, ono ne smije biti instrument namjernog smanjivanja finansijskog rezultata i izbjegavanja poreskih obaveza, ali bi se trebao temeljiti na analizi postojećih potraživanja, njihove starosti, procjene rizika i sl. Zbog toga bi bilo potrebno, npr. mjesečno, napraviti rekapitulaciju svih materijalno značajnih stavki, kako bi se mogla provesti analiza rizika naplativosti potraživanja.

U primjeru koji slijedi, u tabelama 1 i 2, predstavimo rekapitulaciju svih materijalno značajnih stavki potraživanja u pretpostavljenom preduzeću „X“ u ukupnom iznosu od 100.000 KM na osnovu računovodstvene politike tog preduzeća.

Tabela 1: Pregled potraživanja od kupaca

KUPAC	UKUPNO POTRAŽIVANJE	POKRIVENO INSTRUMENTOM PLAĆANJA	DOSPJELO ZA NAPLATU	NEDOSPJELO ZA NAPLATU
„A“	25.000	25.000	-	-
„B“	60.000	-	55.000	5.000
„C“	15.000	-	14.000	1.000
UKUPNO	100.000	25.000	69.000	6.000

Izvor: vlastito izračunavanje na osnovu podataka pretpostavljenog preduzeća „X“.

Tabela 2: Pregled potraživanja od kupaca dospjelih prije 30, 60, 90, 120 dana

KUPAC	POTRAŽIVANJE DOSPJELO PRIJE			
	30 dana	60 dana	90 dana	120 dana
„B“	30.000	25.000	-	-
„C“	8.000	5.000	1.000	-
UKUPNO	38.000	30.000	1.000	-

Izvor: vlastito izračunavanje na osnovu podataka pretpostavljenog preduzeća „X“.

Iz ovako sistematizovanih podataka može se lako uočiti koje su to vrijednosti dospjelih, nedospjelih, pokrivenih potraživanja, rok dospijeca i sl.

Iz tabela 1 i 2 mogu se dobiti odgovori na sljedeća pitanja:

- Kojim računovodstvenim politikama je moguće *stvoriti* što veći ili pak što manji rezultat?
- Radi li se o iskazivanju ili stvaranju rezultata?
- Što je s kratkoročnom, a što s dugoročnom dimenzijom ovog problema?

- Da li promjene računovodstvenih politika utiču na rezultat poslovanja?

Kašnjenje kupca u izmirivanju svoje obaveze je najčešći razlog zbog kojeg može doći do ispravke vrijednosti, odnosno do obezvrjeđivanja potraživanja. Pored ovih indikatora vjerovatne nenaplativosti treba uzeti u obzir i druge činjenice, kao i ranija iskustva vezana za pojedine kupce (npr. kupac je u blokadi, ali se očekuje da će izmiriti svoju obavezu po izlasku iz blokade, kupac redovno kasni sa uplatama, ali na kraju ipak plati itd.). Procjena naplativosti vrši se na osnovu kriterija koji su utvrđeni računovodstvenom politikom (pravilnikom o računovodstvu).

3. MODEL FLEKSIBILNOG UPRAVLJANJA PROMJENAMA RAČUNOVODSTVENE POLITIKE NA PODRUČJU OTPISA POTRAŽIVANJA

U ovom radu polazimo od sljedećeg pitanja: da li menadžeri u kompaniji mogu imati upravljačku tablu kao npr. piloti u avionu i kako ta upravljačka tabla treba da izgleda? Poznato je da u preduzeću postoji mnoštvo ciljeva koji mogu biti finansijske i nefinansijske prirode, a svi ti ciljevi utiču na postizanje vrhunskog (primarnog) cilja preduzeća, a to je cilj vlasnika kapitala i izražava se finansijski.

Pojedinačni pokazatelji segmenata poslovanja, bez obzira koliko ih ima, imaju ograničenu mogućnost izvještavanja o cjelini poslovanja. Da bi se ovaj nedostatak otklonio nastali su sistemi pokazatelja, kao što je Du Pontov sistem koji se upotrebljava za potrebe analize, a samim tim i za potrebe planiranja, tj. upravljanja poslovanjem i razvojem preduzeća. Najviši pokazatelj, po ovom sistemu, koji odražava temeljni cilj poslovanja preduzeća je rentabilnost ukupne imovine bez obzira na to da li je pribavljena iz vlastitih ili tuđih izvora. Du Pontov sistem pokazatelja prikazuje vezu između faktora koji utiču na rentabilnost ukupne imovine. Osim toga, ovaj sistem omogućava delegiranje odgovornosti za ostvarivanje rentabilnosti imovine nižih upravljačkih nivoa.

Du Pontov sistem pokazatelja polazi od slijedećeg (K. Žager, L. Žager 1999, 202). Bruto rentabilnost imovine determinisana je bruto maržom profita (MPb) te koeficijentom obrta ukupne imovine (KO) tj.:

$$RIB = (\text{dobit prije oporezivanja} + \text{kamata}) / \text{imovina} \quad (1)$$

$$MPb = (\text{dobit prije oporezivanja} + \text{kamata}) / \text{prihodi} \quad (2)$$

$$KO = \text{prihodi} / \text{imovina} \quad (3)$$

$$RIB = MPb \times KO \quad (4)$$

Potrebno je napomenuti da izbor pojedine računovodstvene politike utiče na bruto rentabilnost imovine, i to preko uticaja na bruto maržu profita i koeficijenta obrta ukupne imovine. To će biti polazna osnova razmatranja, ili polazni model kvantifikacije uticaja računovodstvene politike otpisa potraživanja sa svrhom ostvarivanja ciljeva menadžmenta, te uticaj tih promjena na finansijske izvještaje, što je predstavljeno na slici 1.

Slika 1: Softverske podrška Du Pontovog modela

Izvor: Vlastiti softver.¹

¹ Aplikacija softverske podrške Du Pontovom modelu.

Softverska podrška Du Pontovom modelu upravljanja promjenama računovodstvenih politika ima za cilj da omogući jednostavnije upravljanje preduzećem, te bolje pozicioniranje preduzeća u budućnosti. Osnovni cilj ovog modela je postizanje finansijskog rezultata koji zadovoljava ciljeve menadžmenta. Pozitivna obilježja računovodstva orijentisana su prvenstveno na opisivanje instrumenata, metoda, pravila, politika poslovanja ekonomskog sistema. Ona su vezana za pitanje čime raspolaže neki ekonomski sistem u postizanju alternativnih ciljeva. Normativna obilježja polaze od pitanja *šta bi se trebalo dogoditi* prilikom primjene određenih instrumenata, metoda, principa ili politika. Ciljevi preduzeća moraju biti jasno definisani, istaknuti i poznati svim njegovim članovima (menadžmentu na različitim hijerarhijskim nivoima, zaposlenim). Informacije potrebne za ispunjenje tih ciljeva dolaze iz računovodstva kao instrumentalne varijable upravljanja.

Osnovno obilježje dioničarskog preduzeća je razdvajanje funkcija vlasništva i upravljanja. Visina udjela, izražena postotkom običnih dionica s pravom glasa, određuje prava i odgovornost vlasnika (dioničara). Iako su ciljevi menadžmenta povećavanje vrijednosti kapitala većim zadržavanjem neto dobiti, a dioničara veći prinos na investirani kapital kroz dividende, oni imaju i primarni zajednički cilj, a to je opstanak i rast vrijednosti preduzeća. Za budućnost bosanskohercegovačkih dioničarskih društava od velikog značaja biće odnos ciljeva dioničara i menadžmenta.

Prema tradicinalnom shvatanju, primaran cilj poslovanja preduzeća svodi se na maksimiziranje dobitka. Preduzetnik djeluje isključivo za svoju korist, kao vlasnik kapitala. Pojavom akcionarstva dolazi do odvajanja vlasništva i upravljanja (svojinskog od operativnog upravljanja). Akcionari (vlasnici) pravo operativnog upravljanja preduzećima prenose na menadžere – profesionalce, a preduzeća postaju organizacije različitih interesa i ciljeva. Pošto menadžeri moraju da nađu kompromis između različitih interesa: akcionara, zaposlenih, kupaca, kao i svojih interesa, preduzeće ne treba da teži maksimalnom dobitku, već zadovoljavajućem, koji će zadovoljiti različite interese u preduzećima. Cilj poslovanja preduzeća može biti različit. Zavisno od trenutnog poslovanja preduzeća, može se kretati od održavanja uloženog kapitala (to je imperativ kontinuiteta i ravnoteže poslovanja), do rasta (simbol proširenja kapaciteta) i razvoja (promjena koja obezbjeđuje konkurentnu prednost).

Odvajanjem funkcije menadžmenta od funkcije vlasništva dijeli se ciljna funkcija maksimizacije dobiti na dvije funkcije: maksimizacija cilja vlasnika i maksimizacija cilja menadžmenta. Naravno da je cilj menadžmenta maksimizacija vlastite koristi, ali pri tome mora voditi računa da zadovolji i minimalne ciljeve dioničara tj. minimalne dividende, jer ako dioničari ne prime određenu (minimalnu) dividendu onda će pasti vrijednost dionica.

4. UTICAJ PRIMJENE RAČUNOVODSTVENIH POLITIKA OTPISA OTRAŽIVANJA NA FINANSIJSKI REZULTAT PREDUZEĆA

Da bi potraživanje bilo iskazano u bilansu, neophodno je da bude vjerovatno da će to potraživanje biti i naplaćeno. Zbog toga iskazivanje potraživanja u bilansu upravo čini procjena vjerovatnoće naplativosti potraživanja. Ako se za potraživanje ocijeni da je vjerovatno naplativo, biće iskazano u bilansu u punom iznosu. Ako se ocijeni da je djelimično naplativo, njegova vrijednost će putem ispravke biti svedena na naplativu vrijednost, a ako se ocijeni da je vjerovatno nenaplativo, biće ispravljeno ili otpisano u cjelini.

Potraživanja će se potpuno isknjižiti sa redovnih konta i konta ispravke vrijednosti, onda kada se završi postupak oko naplate, bilo po sporazumu sa dužnikom ili po sudskoj odluci, ili kada se od naplate potpuno odustane (Jahić 2008, 967).

Menadžment donosi odluku o iznosu nenaplativih potraživanja. Koji će iznos potraživanja biti vrijednosno usklađen, nije nigdje propisano i zavisi od slučaja do slučaja. Odluku o otpisu obično donosi organ upravljanja, na prijedlog službe računovodstva ili službe prodaje.

Za iskazivanje potraživanja nije dovoljna samo njegova utemeljenost nego se zahtijeva i postojanje zadovoljavajuće vjerovatnoće da će ono biti i naplaćeno, jer će samo u tom slučaju potraživanje donijeti buduću ekonomsku korist. Računovodstvene metode za otpis nenaplativih potraživanja su:

1. Direktan otpis koji teorijski nije utemeljen. Po ovoj metodi potraživanja nisu iskazana po neto ostvarivoj vrijednosti, otpisuju se onda kada postanu definitivno nenaplativa.
2. Indirektan otpis je teorijski utemeljen. Po ovoj metodi potraživanja su iskazana po neto ostvarivoj vrijednosti, procijenjeni iznosi nenaplativih potraživanja sučeljavaju se sa prihodima.

Da bismo mogli prikazati uticaj promjene računovodstvene politike na području otpisa potraživanja na bruto dobit pretpostavićemo da su:

- u toku posmatranog razdoblja prihodi isti, tj.100.000 KM, a razlike u strukturi rashoda proizlaze iz procjene rizika naplativosti potraživanja;
- iznos troškova kamata je isti i iznosi 100 KM;
- ostali rashodi su isti i iznose 1.000 KM;
- koeficijent obrta je 5.

Iz tabele 1 (pregled potraživanja od kupaca) pretpostavićemo da se potraživanje od kupca „B“ 5.000 KM (5% ukupnog prihoda) neće moći naplatiti (jer je nad njim pokrenut stečaj) i 1.000 KM potraživanje od kupca „C“ (1% prihoda) kome je prošao rok dospjeća od 90 dana. Kako će donesena odluka uticati na finansijski rezultat, te na bruto rentabilnost imovine, prikazaćemo ugrađivanjem ovih vrijednosti dobivenih podataka u Du Pontov sistem pokazatelja uz sljedeće procjene slučajeva:

- a) nema neizvjesnosti u pogledu naplate potraživanja od kupaca,
- b) rizik naplate potraživanja od kupaca „B“ je naknadno utvrđen u iznosu od 5.000 KM (5% ukupnog prihoda) i
- c) rizik naplate potraživanja od kupaca „C“ je naknadno utvrđen u iznosu od 1.000 KM (1% prihoda).

Rezultati procjene različitih slučajeva prikazani su u tabeli 3.

Tabela 3: Bilans uspjeha uticaja vrijednosnog usklađivanja

OPIS	Slučaj a)	Slučaj b)	Slučaj c)
A) UKUPNI PRIHODI	100.000	100.000	100.000
B) UKUPNI RASHODI			
1. Kamate	100	100	100
2. Ostali rashodi	1.000	1.000	1.000
3. Vrijednosno usklađivanje	-	5.000	1.000
UKUPNI RASHODI	1.100	6.100	2.100
C) BRUTO DOBIT	98.900	93.900	97.900
D) Marža profita	99	94	98
E) Koeficijent obrta	5	5	5
F) Rentabilnost imovine – bruto	495%	470%	490%

Izvor: Kurtanović 2009, 265

Na osnovu prethodne tabele može se vidjeti da iznos vrijednosnog usklađivanja znatno utiče na visinu bruto dobiti. Veći rizik naplate potraživanja povećava rashode i na taj način smanjuje bruto rentabilnost ukupne imovine.

Softverske podrška Du Pontovog modela na području otpisa potraživanja i njihov uticaj na bruto rentabilnost imovine prikazana je na slici 2.

Slika 2: Softverske podrška Du Pontovog modela na području otpisa potraživanja i njihov uticaj na bruto rentabilnost imovine²

	Укупни расходи	Бруто добит	Маржа профита (%)	Рентабилност активе (%)
▶	1100	98900	99	495
	6100	93900	94	470
*	2100	97900	98	490

Izvor: Kurtanović 2009, 265

Ugradi li se vrijednost dobivenih podataka iz tabele 3 u Du Pontov sistem pokazatelja, vidi se da je bruto marža profita, i bruto rentabilnost imovine, znatno veća u onim slučajevima u kojima je iznos procijenjenih troškova otpisa potraživanja niži. Može se zaključiti da se računovodstvenim politikama na području otpisa potraživanja, u kraćem razdoblju može znatno uticati na visinu finansijskog rezultata, a time i na porezno opterećenje, što je predstavljeno u tabeli 3 i na slici 2.

Veći otpis znači veće rashode, manji finansijski rezultat i poresko opterećenje, a samim tim i manju rentabilnost bruto imovine. Ako se uspješnost poslovanja izračunava na osnovu pojedinačnih pokazatelja, ona će direktno uticati na koeficijent likvidnosti, zaduženosti i sl.

Računovodstvene politike na području otpisa potraživanja proizlaze iz temeljnih načela i pretpostavki ugrađenih u računovodstvene standarde, a posebno važnu ulogu imaju načelo nastanka događaja i načelo opreznosti. U skladu sa tim načelima moguće je razmotriti nekoliko slučajeva naknadnog pojavljivanja rizika naplate tj. otpisa potraživanja. Svi ovi slučajevi, na svoj način, utiču na finansijski položaj i uspješnost poslovanja, pa ih je neophodno objaviti i uvažiti kod prikazivanja finansijskih izvještaja.

Potraživanja koja se ne mogu naplatiti po redovnoj proceduri naplaćuju se sudskim putem ili u skladu sa novim ugovorom ili dogovorom dva poslovna partnera. Potraživanja se već u postupku spora mogu ispraviti na teret ostalih rashoda, u iznosu za koji se očekuje da neće biti naplaćen, u skladu sa poreskim zakonima. Otpis vrijednosti zavisi od procjene naplativosti koju donosi pravno lice uz odluku o opomeni, tužbi ili otpisu.

Objektivni i neosporni dokazi da je vrijednost potraživanja umanjena su: značajne finansijske teškoće dužnika, nepoštivanje ugovora, kao nepodmirenje obaveza ili zakašnjela plaćanja, te nastanak mogućnosti da će dužnik pokrenuti stečajni postupak ili drugi oblik finansijske reorganizacije. Ako postoji neki od navedenih dokaza o umanjenu vrijednosti potraživanja, potraživanja se ispravljaju na teret rashoda razdoblja. Posebne uslove treba ispuniti da bi se porezno priznala vrijednosna usklađivanja i otpisi potraživanja od kupaca kao što su: preduzete sve radnje za osiguranje naplate potraživanja, potraživanje tuženo, pokrenut stečajni postupak a potraživanje prijavljeno u stečajnom postupku, postignuta nagodba u postupku stečaja, ako dužnik nije fizička osoba, potraživanja zastarjela. Ponekad su troškovi preduzimanja radnji za osiguravanje naplate potraživanja veći i od samog potraživanja, što je dodatni problem kod naplate potraživanja.

² Rezultati su prikazani na vlastitom softveru.

5. ZAKLJUČAK

Razlika između računovodstvenih politika i računovodstvenih procjena značajna je jer zahtijeva potuno različito tretiranje u računovodstvu i finansijskim izvještajima. Promjena metode mjerenja (metoda istorijskih troškova, metoda tekućih troškova, neto prodajne vrijednosti, fer vrijednosti i sl.) smatra se promjenom računovodstvene politike, a ne promjenom procjene. Međutim, ako se iznos sumnjivih i spornih potraživanja mijenja, zbog dejstva zakonskih (administrativnih) mjera bez uticaja preduzeća, to bi značilo promjenu procjene potraživanja, a ne promjenu politike.

Porast nezaposlenosti, pad vrijednosti dionica, zatvaranje preduzeća su samo neke od karakteristika današnje privrede u BiH koje su nastale kao posljedica napuhanih rezultata i nereálnih profita. Ove činjenice bi trebale promijeniti i pooštriti kako zakonsku regulativu, tako i računovodstveni pristup vrednovanja imovine i uspješnosti preduzeća. Većina preduzeća u BiH je opterećena lošim praćenjem i naplatom potraživanja. Da bi se to poboljšalo, država bi trebala primijeniti zakone koji uređuju oblast neplaćanja obaveza za preduzeća i na taj način bi povećala finansijsku disciplinu i smanjila nelikvidnost privrede.

Tržišni koncept privređivanja sigurnost naplate potraživanja veže za uspješnost poslovanja dužnika, zbog toga što povjerilac nema rizika naplate dok njegov dužnik zarađuje, a kad počne da gubi on gubi ne samo svoj kapital već i pozajmljeni. Nelikvidnost je prijetnja funkcionisanju čitave privrede. Za otklanjanje nelikvidnosti u privredi veliki značaj bi imale agencije za naplatu potraživanja (u SAD ima oko 4.600 ovih agencija). Modeli naplate potraživanja u prvi plan stavljaju činjenicu da je dužnik i klijent prema kome se dobrim pristupom dobija i naplata i lojalnost partnera.

Na svaki dan bilansa treba pažljivo analizirati sva potraživanja i procijeniti da li postoje indikacije da su neka potraživanja nenaplativa. Ukoliko postoje objektivni dokazi da je potraživanje nenaplativo, procjenjuje se naplativi iznos potraživanja. Jedan od načina umanjivanja porezne osnovice je vrijednosno usklađivanje i otpis potraživanja od kupaca. Potraživanja za isporučenu robu i usluge evidentiraju su kao prihod od poslovanja i uvećavaju poreznu osnovicu, neovisno o tome što nisu naplaćena u poreznom razdoblju u kojem je obavljena isporuka dobara ili usluga.

Ako porezni obveznik naknadno naplati potraživanje za koje je u određenoj godini proveo vrijednosno usklađenje, ili ga otpisao i tako umanjio poreznu osnovicu, naknadno će podmiriti obavezu poreza na dobit prema toj osnovi. Ipak, on je u prednosti jer je iskoristio mogućnost premještanja porezne obaveze na razdoblje u kojem će naplatiti svoje potraživanje od kupca.

U cilju ispravnog evidentiranja poslovnih promjena i istinitog i fer prezentiranja finansijskih izvještaja, za koje je izvjesnost naplate potraživanja upitna, takva potraživanja treba knjižiti na konto sumnjivih i spornih potraživanja. Preduzeća su dužna izvršiti otpis za sva ona potraživanja za koja je značajno smanjena mogućnost naplate, kako bi se knjigovodstvena vrijednost potraživanja uvijek iskazivala u realno naplativom iznosu. Ukoliko eventualno dođe do naplate već otpisanih potraživanja, ista treba evidentirati u korist naplaćenih otpisanih potraživanja.

Računovodstveni standardi su često nejasni i vrlo složeni a samo utvrđivanje (mjerenje) *fer vrijednosti* imovine, obaveza, kapitala, prihoda i rashoda u pravilu se obavlja procjenom koja je vrlo subjektivan proces i na koji često svjesno utiču stavovi menadžmenta društva. I upravo se ovdje otvara mogućnost manipulacije finansijskim izvještajima. Navedenim postupcima manipulira se zaradom (dobiti) na način da se kod uspješnih godina zarada reducira i prebacuje na manje uspješne godine, a kod neuspješnih godina treba iskoristiti *skriveno rezerve* ili na drugi način *prikazati* dobit. Osnovni motivi menadžmenta za stvaranje što povoljnije slike o preduzeću, koje je stabilno i koje ima stalni trend rasta, je stvaranje finansijskog rezultata koji će povećati vrijednost dionica i privući investitore.

Računovodstvene politike na području otpisa potraživanja ne odnose se na izbor metoda i postupaka već na realnost iskazanih potraživanja, odnosno mogućnost procjene nenaplativih potraživanja. Otpisom potraživanja takođe se utiče na finansijski rezultat preduzeća. Iznos vrijednosnog usklađivanja znatno utiče na visinu bruto dobiti. Veći otpis znači veće rashode, manji finansijski rezultat, manje obaveze po osnovu poreza na dobit tj. manje poresko opterećenje, a samim tim i manju rentabilnost bruto imovine. Bez obzira što potraživanje nismo naplatili i što ga vrijednosno usklađujemo, obavezu za PDV ne možemo smanjiti već nam ukupan iznos računa predstavlja trošak.

Kod razmatranja uticaja računovodstvenih politika na poslovni rezultat važno je definisati razdoblje u kojem se razmatra taj uticaj, s tim da kratkoročna i dugoročna dimenzija nisu isključivo determinisane brojem godina, već osnovnim obilježjem pozicije finansijskog izvještaja odnosno njenom dinamikom promjena. Zavisno od obilježja pozicije i dinamike promjena, kratkoročna ali i

dugoročna vremenska dimenzija mogu biti unutar jednog obračunskog razdoblja (jedne godine), ali to i ne mora biti slučaj.

U svom poslovanju svako preduzeće se susreće s nizom poslovnih rizika. Ako preduzeće na vrijeme spozna kojim je sve rizicima izloženo, ono će se lakše nositi s nepredviđenim događajem i posljedice štetnog događaja u tom slučaju će biti manje. Ako se rizici realno sagledaju, pred preduzećem se otvara mogućnost upravljanja rizicima. Veliki broj preduzeća ne želi, ili se ne zna dobro nositi s rizicima i njima upravljati, kako ne bi bili podložni raznim poslovnim neželjenim događajima. U uslovima neizvjesnosti poslovanja, nesigurnosti i rizika, otpisana potraživanja, umanjujući dobit tekućeg perioda, dobivaju posebnu važnost. Osnovna idejna vodilja politike otpisa potraživanja je da treba stvoriti rezervu za budućnost kada se očekuju rizici i troškovi tj. dobit iz ove godine treba preseliti u buduća razdoblja.

Analizirani primjer u radu dokazuje da se računovodstvenim politikama ne stvara finansijski rezultat, te da je u kratkom razdoblju uticaj računovodstvenih politika znatan, dok dugoročno taj uticaj ne postoji. Taj uticaj je značajan upravo zbog postojanja alternativa u standardima, pri tome ne treba zaboraviti činjenicu da menadžment može kratkoročno da utiče na finansijski rezultat (procjenom nenaplaćenih potraživanja...) ukoliko odabere model koji izborom alternative koja daje manje rashode, ukoliko je menadžment zainteresiran da prikaže veću bruto dobit, (slučaj a) ili model izbora alternative koja povećava rashode smanjujući bruto dobit, (slučaj b) a time i mogućnost raspodjele na dividende i zadržani dobitak.

Efekti alternativnih računovodstvenih politika prikazani su na Du Pontovom sistemu pokazatelja uz model kojim se utiče na bruto rentabilnost a svi rezultate su izračunati korištenjem odgovarajućeg softvera.

LITERATURA

Jahić, Mehmed. 2008. *Finansijsko računovodstvo*. MSFI – MRS – PDV. Sarajevo: Udruženje revizora FBiH.

Kurtanović, Senada. 2009. *Promjene računovodstvenih politika i njihov uticaj na konsolidovane finansijske izvještaje*. Doktorska disertacija: Ekonomski fakultet u Bihaću.

SRRFR FBiH. 2006. *Međunarodni standardi finansijskog izvještavanja i Međunarodni računovodstveni standardi*. Mostar: Savez računovođa, revizora i finansijskih radnika FBiH.

Žager, Katarina i Lajoš Žager. 1999. *Analiza finansijskih izvještaja*. Zagreb: Masmedia.

Žager, Katarina, Ivana Sačer, Sanja Sever i Lajoš Žager. 2008. *Analiza finansijskih izvještaja*. Zagreb: Masmedia.